

פ' ח"י שרה - קנ"י הביאשין

בראשית כה חיי שרה
הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת
וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ
קדם:
תורה שבעל פה

[כב] מתנת, סאי מתנות, א"ר ירמיה בר אבא
מלמד שמסר להם שם טומאה. (מנהגין נא:)

[כב] שם טומאה, כשוף ומעשה שדים
(רש"י) ובבאר שבע שם כתב ע"ז וכי הרש"ל ותימא הא ב"ג מוזהרין על הניחוש וכישוף וגם בפי החומש לא הזכיר
רש"י אלא שם טומאה ולא פירש מידי ע"כ. ומתוך דאנו קו"ל כמ"ד בסנהדרין דב"ג לא מוזהר על הכישוף, ואפילו
מ"ד דב"ג מוזהר על כישוף כבר כתב רבינו ירוחם מובא בב"י יו"ד סימן קע"ט. אברהם שמסר שמות הטומאה לבני
הפלגשים שע"י השבעה מותר בכל ענין אעפ"י שמשביע בשמות הטומאה ואינו בכלל כשפים ע"י מעשה אחר או ע"י
לחש וכן נראה עיקר. ונכון להחמיר שהוא איסור תורה ע"כ. ביאור דבריו שכתב שם קודם לזה דלא מקרי מעשה
כשפים אלא כשלוקח דבר, ועושה מעשה או ע"י לחש בלא השבעה אבל ע"י השבעה לא מקרי מעשה כשפים. וא"כ מה
שפירש"י כשוף היינו ע"י השבעה והרש"ל בעצמו כתב בהגהות לש"ע אם יוכל אדם ללמוד מן המכשף עניני כשוף
חשבתו דמותר ללמוד ולעשות להציל את עצמו או אחרים, מתשובת מה"ר מנחם סימן מו. וכן משמע מפסקי מהרש"ל
סימן צו. ובעיקר דבר זה שמסר להם שם טומאה כתבו הראשונים לכאור באופנים שונים, א) ברבקה"ת בהדר זקנים
ובכת"י פירוש רבינו אפרים על התורה כ' ויש שואלים וכי אברהם אינו שהיה חסיד וקדוש איך מסר לבניו שם בטומאה
וקא עבר משום ולפני עור לא תתן מכשול מופב היה לו למסור שם בטהרה. ויש מתרצים כי אברהם אינו ידע והזכיר
כי בני הפלגשים אינן נזהרין מטומאה ואלו היה מוסר להם שם משמות הקודש שצריכים להזכור בטהרה ואם לא היו
נזהרים מטומאה היו מתחייבים בנפשם ויהיה הוא סבה בזה אמנם הוא בחכמתו מסר להם שם משמות הקדושים
שאפילו וזכורוהו בטומאה אינם נזוקים שאין כל השמות שונים. כי השמות יש בהם קדושה כל שם ושם לפי מה
שהוא, ובפער"ז כ' פירש"י שם טומאה מסר להם ג"ל להגיה שם בטומאה שיוכלו לפעול בשמות בטומאה ועשה זה
משום שע"כ היה מכריחם לעזוב התרפים המגודים להם עתידות שעסקו בהם כבר. ר' משה. וז"ה ברבותנו בעה"ת
בדעת זקנים והד"ז. ב) מביא שם פירוש ה"ר יעקב בן ה"ר נחמן שם טומאה כמו שם השדים, שמשביעים אותם
באדוניהם הממונים עליהם לעשות להם רצונם ונקרא שם טומאה על שם רוח הטומאה כדאיתא בחגיגה הלן בבית
הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה. ג) וה"ר יעקב ממושיירווייל אומר, שם טומאה, כלומר למדם לקרות לע"ז שלהם
שם בטומאה כמו פעור ומוקדוים, שנקראו ע"ש שמשמאין אותן ומתחילה היו קוראין אותם בשם הקב"ה כדכתיב או
החל לקרא בשם ה' וז"ה בפירוש הריב"א על התורה. ד) בס' באר שבע מביא משם הרי"ח ז"ל שאמר אברהם הואיל
שאני שולחם מעל יצחק בני יצחק קדם שמא יראו לבני קדם אלילים ומגידים להם עתידות וגם יהיו סבורים שיש
ממשות באלילים לכן למדם כדי שידעו שאין ממש באלילים ועוד מצאתי כתוב לכך מסר להם שם טומאה לפי שראה
אברהם שלא היו ראוים לידבק בשם ולא להיות אצל יצחק לפי שגשו אחר הטומאה לצד שמאל ולכן לא הזכיר שמל
אותם לשמונה לפי שראה שאין בהם ממש שחזרו לגלגלי אמת. ה) בשכ"ל טוב מפרש מסר להם שם טומאה היינו
איצטגנינות שהיה יודע. וכע"ז בפי ספר יצירה לר"י הברצלוני צד 159 כ' מיד נפל אברהם כל אותן ספרים החיצונים
ונתן לבני הפלגשים שנאמר ולבני הפלגשים אשר לאברהם וגו' והם משפחת קדם דכתיב ותרב חכמת שלמה מחכמת
כל בני קדם והם מבינים במזלות ובהנדסה ובלשון ישמעאל קורין להן כלדיים, ודברים אלו מבוארים באריכות בזהר
ח"א ק; אמר ר' אבא יומא חד אערענא בחד מתא באינון דהוו מבני קדם ואמרו מההיא חכמתא דהוו ידעין טימא
קדמאי והוו אשכחן ספרין בחכמתא דלהון וקריבו. לי חד ספרא כו' אית לכו לאתרחקא מאינון ספרין בגין דלא יסמי
לבויוכו לאלין פולחנין כו' דלמא ה"ו תספיו מבתר פולחנא דקב"ה דהא כל אלין אטעיין לו לבני נשא, בגין דבני קדם
חסימין הוו וירוחא דחכמתא דא ירתו מאברהם דיהב לבני פלגשים דכתיב ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם
מתנות וישלחם וגו' קדמה ולבתר אתמשכו כההיא חכמה לכמה ספרין כו'. וביתר ביאור בזהר ח"א קל"ג: מאי מתנות
אלין ספרי דרגין תתאין דאינון שמחן דספרי רוח מסאבא בגין לאש"מא דרגין ואסתלק יצחק על כלא במהימנותא
עלאה כדקא חזי, בני הפלגשים אלין הוו בני קטורה פלגש בקדמיתא ופלגש השתא, רח"א פלגשים ממש, וישלחם
מעל יצחק בנו דלא לשלשאה לגביה דיצחק, בעודנו חי בעוד דהוה אברהם חי וקיים בעלמא דלא יקסרגון ליה
לבתר ובגין דיתתקן יצחק כסטר דינא כו' וכלהו אתכפיון קטרה, קדמה אל ארץ קדם בגין דתמן אינון ספרי חרשי
מסאבאי, ת"ח כתיב (מלכים א, ה). ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם אלין אינון דהוו מבני פלגשים דאברהם
כו'. והא אוקימנא דהא באינון חרשי קדם אינון דאולפין חרשין לבני נשא ומההוא ארץ קדם נפקו לבן ובעור ובלעם
בנו וכלהו חרשי ועי' זהר ח"א רכ"ג.

מרגליות הים

מסבת סנהדרין
חלק ט"ו

המחבר והמפיץ
מבני הוועדה
המנהלים
ראובן מרגליות

יה. אריב"א מלמד שמסר להם שם טומאה. ע' זהר ויחי
רכ"ג א דיהיב להו מילין ידיעאן בכתבין תתאין כו' ובמלחמת מצוה
לרשב"ץ הנזכר כ' שלא נוכל לומר שמסר להם חכמה ודעת אחרי
שלא נמצא בהם חכמ, אלא מסר להם שם טומאה והם הוסיפו כשפים,
וכן מעיד עליהם הכתוב כי מלאו מקדם וגו', ומה תימא אם למד
אברהם חכמה זו הרי סנהדרין שאין בישראל כמותם בחכמה וביראת
חטא כו' צריכים לידע החכמה הזאת, והתורה שאסרה הכשפים לא
אסרה אלא העושה מעשה כו' והרי אפי' אדם שהשכפים אסורים אצלם
יש להם בית ועד במלכות קסטילייתא בארץ שלמאכק"א ללמוד החכמה
הזאת שנקראת חכמת נגרמוניא וז"כ אם מסר אברהם חכמה זו
לבני הפלגשים אין זה גנאי בחק אברהם ובחק רנ"ל שאמרו זה עליו.
ומהר"ל מפראג כ' בגור אריה ס"פ חיי שרה כי מסר להם כיצד מסלקים
כשפים ושדים, ובס' הכתב והקבלה שם כ' ר"ל הודיע להם שמות אלה
כדי ליתן אל לבם לדעת להשתמר מהם ואל יבואו להחליף שם טומאה
בטהרה ולעבדם בלי ידיעה, וע' בס' מעשה ה' ובתורה שלימה שם

בית יעקב

לז) ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם
מתנת וגו'. אמרו ע"ז בש"ס (סנהדרין לא') שם טומאה מסר להם. ובענין בזה הוא שבחמת מלך כש"ח אין דבר טומאה יורד מן השמים וסמילוק הוא מלך המקבל הטובה והשפעת הש"ח מי שמכיר בקבלת שפעת טובה שלא בכחו ועולם ידו עשה לו חיל רק כש"ח הוא הטובן בו כח ושפעת טובה זו היא טובה מלאה קדושה והמקבלה הוא כן מורין בקבלת הטובה מאחר שמכיר שמלכו אין לו שום כח ממילא אינו משוקע וכפוף בזה וכדליתא בזו"ק (תלוה קפי) בענין השמות בגין דלית שמן קדישין עלאין דקיימין ברעו דרוחא ולכא זלא מלולא וליא דקיימין במלס ובמשיכו דמהשבה ורעו עליהו וליא שמן אחרנין לסתא דלינון מהסורא סטרא אחרא דליכו נכטרא דמשהבא. ואלין לא קיימין אלא ברעו דעובדא לתתא. ובענין בזה הוא שמי שנדמה לו שזכרו ועולם ידו עשה לו חיל אזי הוא כפוף ומשוקע כעטוב וכאשר יקבלה הוא עריק מקמי מאריה זה נקרא שם טומאה. ולזה כתיב כאן מתנת מסר ו' רוצ' דאות' אמת. כי 'אות' ו' מורה על חיים של אמת מהמקור כדליתא בזו"ק ותי' (דף רמא); וגחמס לי אות' אמת ומלי איכו אות' אמת דה' ח' ו' בגין דליה שריין חוין. שאות' ו' הוא סתקשרות ומורה על בחירה שכוח בטוב ודבוק בהש"ח. ומי שלחם ממנו אות' ו' משמע מזה שהוא נפרד מהש"ח לפי שאין לו אלא הפעולה הוא נפרד מהמקור לעולם המעשה שהוא עלמא דפרודא וכמו שנזכר בזו"ק ס"ל וכמו בעפרון שמחלסו כאשר היה שקול עוד בדעתו אם למכור מקום הקדושה אם לאו כתיב עפרון בוא' ואחר שגמר בדעתו לכתוב בממון ולמכור שדה המכפלה שלו נפרד מהש"ח אזי כתיב עפרן בלא וא'. וישלחם מעל יתח' בנו בעודנו מי קדמה אל ארץ קדם. כינוי חף שיהי' זה אצל זה אבל הסיכור והסילוק בגיזייהם הוא כדמסקין מזה מועד:

פירוש רש"י הירש

לדעת חכמינו לקחו מבית אברהם גם מתנות רוחניות שקיבלו; אלא שניצלו אותן לרעה, וכך הפכו אותן ל"שמות טומאה" (סנהדרין צא ע"א).

איי הים

הלך ראשון

הַבַּיִת על סוד אנדרת הש"ס בבלי. בועזר און קורא המטכיל. לחקר מה ראו חולי להוציא את המקרא מפשוטו ולהעמיד בו איה סודה שנה או שלישיה. עוד יבואר באיה מקומות. ישוב על פסקות אשר העירו פירשי האגדה. כאן עוד דבר טוב נמצא בו. להוציא לאור בקצת הענינים אשר הם לשים בשמלת לשון חול'. והדברים שרובם התוסים. אין חוין נפין. אזי נחפשה הפש דממש בקרב איש לב עמק. למען נמצא בו ספיר נורה כוונתם ול. אורו יאור נובח הישר הולך. בדרך המק'. לנסח ולחד הכנה וספר. צדק וכספם וספרים. וְקִבְּרוּ, אשר כלל דברי הש"ס בטורא בלשון הקדמונים י"ב דְרַגְלֵי בַּיִת לְאֵת הַאֲבִיּוֹת אֵת הַבְּקִיבוֹת הַדְּבָרִים בו. פניניו האגדה החדשה כסם 'איים':

הכינוי גם תקין. הה' רב תנאן. האיר לארץ ולררם. שבו טרם כששים. הררף. לקח כספר יעקב. יק' רח ומלא תבל בנחשתי. הפאת יראל הודתי. הכורסם בקצו ארץ. לשם ולהלה. כשתי. סודר ידודה ל"ב דלוי עדייל צלהה. שהיה מניד רביו ליעקב בקץ סלאנים. סיביר ספר אפיקי יהודה. וספר מי נפתחו ומים פתורים.

צא קלא ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנת כו' שמסר להם שמות

הטומאה (ורש"י בחומש הביאה) ויש להקור מהיזה משמות למדו כן. ונ"ל כי רח הנמינה נאמר מהב לבנו מה שיש בצמינות גופו ונפשו. והנה ידענו כי טרם אזי אברהם היה מעובדי כו"ם. והיינו בכישוף ושמות הטומאה. והנה בהשפיע הרה לבנו אברהם. כח ההבולות הכמות. קבל בנו ממנו פה שנתן לו. אבל לפי שלא כלה הלך יעקב. כד"ח לה חשוננו גו' כי הגויס הלה אל מעונוים ואל קוסמים ישמעו ואסה לה כן נתן לך ד' הלטיך לך לא נתן אברהם לבנו ליתח' את הלה ההשפעות כי לא נהש זיעקב גו' רק לבני הפלגשים וז"ש הכתוב לפי הדרש. כי לבני הפלגשים נתן אברהם מתנות. ללומר אותם המתנות אשר קבל מהרה אביו אותם נתן. להם אבל את אשר לו כלומר הכמה המתיחסות לו לאברהם ענמו לא נתן להם אבל ליתח' נתן את כל אשר לו כלומר המתיחס לאברהם לא לתרה אביו. ע"ד אמור לתכמה אחוסי את. ועיי' יומא כ"ח ציבור דכריהם ז"ל. המושל בכל אשר לו. שמשל בחרת רבו משלמים דבריו סה:

אמרי אמת

בזוה"ק לך לך מלאך וגו' לאברהם אביו נאמר לנאת מני שערי טומאה ולהכנס בני שערי ציונה, לך גימטריא כי, אברהם אביו יגע ענמו לזבל הפסולה של כי שערי טומאה, חיהא בגמרא ולבני הפלגשים נתן אברהם מהנות שם טומאה מסר להם, על ה"ח דרשו מי יתן עהור מעמא וליהא צגמרא עהור מכלל שהור' עמא, בכל טומאה יש וילין קדושה שלרין להוליוו וכן להיפך בכל קדושה יש משהו משכח דחויא, שם טומאה מסר להם, והלא חונו רשאו כדכתיב לה ישמע על פיך, הלא שכלפיכ שהיה שומר להפרי נעשה כדי שהקדושה לא יהיה הפקר וזהו שאמרו עהור מכלל דליכא עמא ולענין זה יש לורך בקליפה, וכשהזם מייגע ענמו מהבטלה בקליפה, ויתן את כל אשר לו ליתח' ביונו שהצרכה נתן ליתח' החמשים שערי ציונה, כל צגימטריא חמשים, חיהא צכפריס על פני כל אחיו נפל שיתח' לקח כל השפרים, הלא יתח' נאחר ירחת כי עהורה טומאה לער.

אורות

האמונה

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

נערך ומסודר בידי הרב זצ"ל
מחור בתמונת זצ"ל
על ידי
הרב כחה גרמין (שלישיא) זצ"ל
הלך לטולתו כ' טבת תש"פ. סניף נער והתחבר

תנאי ההשתמשות בשמות הק' הוא שלא יקבל מתנות מפני שכשם שהקדושה היא מקורית כן צריכים להיות גם הדברים שבחול יותר מקוריים וההפך ההשתמשות בשמות הטומאה שאינה מקורית ואהרת מתנות. ע"כ לבסוף אצל אברהם שהיה כלול מכל, בירר הפסולה וישמעאל, והטוב ליעקב.

פכתב מאליהן

זהו ביאור מה שכתב רש"י על הפסוק: „ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות" שפירש: „שם טומאה מסר להם". ולכאורה פלא הוא מדוע מסר להם דבר רע? אלא שענין „שם טומאה" הוא העסק בגשמיות כשהיא לעצמה. בני נח אשר אינם שייכים לעבודת ה', חלקם להיות כלים לישראל, לבנות עולם מתוקן שיתעסקו בו ישראל בעבודת ה' בהרחבה, כמו שביארנו כבר'. אבל עסק זה של הגשמיות מכיון שאינו עבודת ה' בעצמה הריהו טמא. ההנהגה במדות טובות כחסד ומשפט ואמת לצורך תיקון העולם עדיין איננה קדושה. כי קדושה היא רק כשנעשית לשם שמים; וכל מה שאינו נעשה לשם קדושה כבר שייך לצד הטומאה. כנ"ל. בני קטורה שלא השיגו מעלת אביהם נשארו בבחינת בני נח אשר תוכנם רק „שם טומאה". וסוד זה מסר להם אברהם אבילו בחסדו. שאם ירצו להצליח בעולם הזה עליהם למלא את חלקם בעשיית עולם הזה מתוקן בסדרי משפט ויושר שיוכל לשמש כלי נאות. לעלייתם הרוחנית של ישראל. אך כדי לשמור על טהרת התכלית העליונה שנמסרה ליצחק, שלחם בחייו מעל פני יצחק בנו. כדי שלא תתערב הטומאה עם הקדושה.

הרי ראינו כמה גדרים בכלים; חידושם על ידי האדם: מדת „סבלנותם"; ושנוסף על מה שהתורה כלי לאדם, על האדם ליהפך כלי לתורה; וכל שאינו משמש לתכלית שהוא מיועד לה, עלול הוא להיות כלי לסטרא אחרא ח"ו.

כלים של ארץ ישראל

ישנם כלים שנועדו לפעולות גסות ומגושמות, וכנגדם אחרים שנועדו לדקות ועדינות. למשל, אי אפשר לאחוז את גלגלי השעון הקטנים בצבת העשויה לאחוז בגלגלים. וכן הוא גם ברוחניות: האדם זוכה לסייעתא דשמיא, כלומר לכלים, לפי צורך עבודתו. על כן כפי ענין הכלים שזכה להם כן היא אפשרות העלייה על ידם.

זהו מה שמצינו ביעקב אבינו ע"ה, שבחורץ לארץ זכה להשתלם בשלימות השייכת שם, וזימנו לו מלאכים ללוותו בדרכו משם, אבל כשהגיע לארץ ישראל והיה צריך לעלות למדרגת השלימות שבארץ ישראל, היה צריך למלאכים אחרים — מלאכי ארץ ישראל. אפילו סיועים כאלה — מלאכי שלימות של חוץ לארץ — אינם כדאים לשמש סיוע להשגת שלימות שבבחינת ארץ ישראל.

ועיין רש"י (ויחי נ/ו ה') שיעקב אע"ה עשה צבורין מכל נכסיו שרכש בחוץ לארץ, ואמר לעשו טול את אלו; ובמדרש שם הוסיף: „אין נכסי חוץ לארץ כדאין ליי". נתבונן נא: הן נכסי יעקב היו קנויים לו בתכלית הכשרות והקדושה; והיו כספר תורה שאפשר ללמוד בהם את שלמות דיני ממונות. ועל כן חזר אחרי הפכים הקטנים (וישלח ל"ב, כ"ה) לרוב חביבות קדושה; ואף על פי כן לא היו קדושים במדה מספקת בעיניו שיוכלו לסייע לו להשתמש בהם בקדושת ארץ ישראל.

ולמה לא היה די בכלים הללו לשמש לעבודה בארץ ישראל? — טעם הדבר טמון בסדר העבודה. האדם עובד לפי מדרגתו, והיינו „פתחו של מחט" שבדרגתו (אתערותא דלתתא שלו), וזוכה על ידי זה לכלים (סייעתא דשמיא, אתערותא דלעילא) בהתאם למדרגה שקנה; וכלי זה משמש סיוע למדרגה שבאה בעקבותיה; אבל לא יתעיל לו למדרגה הרבה יותר עליונה. לדוגמא: איש אחד מרחם על עניים ונותן להם צדקה; אך אם הוא רחוק מלמוד התורה ואהבתה, ולא ידע כלל מחיוב פזור ממון להגדיל תורה ולהאדירה, גם אם יתעשר לא תועיל לו הרחבת הכלים להביאו לידי הכרה נוספת זו. הוא יוסיף לחונן עניים במדה יותר גדולה, אך לא יעלה על דעתו, אך בגלל שנתעשר, לסייע בבנין ישיבות. לדרגה נוספת זו צריך הוא להתעורר מעצמו, כי לא יסייעוהו לזה הכלים שקבל מחמת מדרגתו הקודמת. ובהתעוררו לחיוב למוד התורה, ואם גם בתחלה במדה קטנה בבחינת „פתח של מחט", ישפיעו לו מן השמים כלים ממין חדש לגמרי, כגון רב מצויין שיחזק בו את החשק להתקרב יותר לתורה. וכבר אפשר, שבהגיעו לעבודת ה' בדרגה יותר עליונה זו — יטלו ממנו את עשרו, כי לקנין התורה דרושים לו כלים אחרים. ולפעמים כלי העוני מתאימים לזה יותר מכלי העושר, כי יתכן שהעושר יפריעו בלמוד התורה. רק אחרי שנתיישבה אהבת התורה בלבו, אפשר שישפיעו לו שוב עושר, ואז ידע שעליו להשתמש בו ככלי שמקיל עליו למוד התורה, ולהרבות והחזקת התורה ביד רחבה.

כל לא דמלתא: אין אנו זוכים לכלי אלא מעין תוכן אתערותא דלתתא שלנו, ועל ידי זה זוכים לסייע לעלות יותר באותו גדר עצמו של שורש שאיפתנו, אבל אין לנו בזה עדיין כלים לגדר שאיפה אחרת.

רק אם נשנה את שאיפתנו, נזכה לכלים יותר נאותים. וכן עלינו לדעת שעבודת ארץ ישראל שונה היא לגמרי, שאיפה היא אחרת וההתמדה היא אחרת, ואפשרות העלייה היא אחרת לגמרי. ועל כן אין לטעות שכלים מבחינת חוץ לארץ יכולים לסייע בעבודת ה' שבבחינת ארץ ישראל. עלינו להתפשט מהכלים הישנים המגובלים בדמיונות המגושמים השייכים לבחינת חוץ לארץ, ולצפות לסייעתא דשמיא באופן חדש המתאים לאפשרויות הרוחניות החדשות.

ישיבת "הכותל" ירושלים

לעילוי נשמת
ר' לוי ב"ר משה כלאטי ז"ל
תרומת אשתו וילדיו - לונדון